

Győri Péter

Eladósodott társadalom

Fővárosi díjhátralékok 1984–1994

II. rész

Statisztikai áttekintés 1984–1994

Lakbér-hátralékok

A következőkben mintegy tíz év lakbér-hátralékokat tükröző statisztikai kimutatásait próbáljuk összefoglalni. Hangsúlyozottan áttekintésre törekszünk, hogy a tízéves periódus legfőbb tendenciáit empirikusan bemutassuk. Mert ugyan ma már sokkal inkább odafigyelnek a problémára a közvetlenül érintett szereplők s a tágabb közvélemény is, a statisztikai számbavétel, elemzés messze elmaradt mindezekről.

Ha egyszerűen akarnánk fogalmazni, azt kellene mondanunk, hogy az elmúlt tíz évben nőttek a lakbérek, ezzel nőttek egyfelől a lakbérbevételek, másfelől nőtt a hátralékosok száma, és a be nem fizetett lakbérek összege. Ennél azonban sokkal összetettebb folyamatok zajlottak le.

Először is a lakbérek (ellentétben a többi lakásrezszi kiadással) Budapesten az öt évre nyújtott lépcsőzetes lakbéremelés következtében csak a periódus első felében nőttek, tehát 1990 eleje óta változatlanok. Az átlag-lakbér az 1984. évi 366 Ft-ról 1990-re 835 Ft-ra emelkedett (2,2-szeresére), azóta azonban stagnál.

Másrészt a teljes (beszedendő) lakbérbevétel is csak a periódus első felében emelkedett (1984–1990: havi 155 millió Ft-ról 324 millió Ft-ra), azóta dinamikus csökken. (1993-ban már csak havi 166 millió Ft-nyi lakbért kell/ene/ beszednie a Díjbeszedő Vállalatnak.) Ennek oka a 90-es években lezajlott bérlakás-privatizáció, s emellett húsz-harmincezer bérlakásban már más, és nem a Díjbeszedő Vállalat szedi a lakbért.

Vagyis az egyszerű összefüggéssel szemben azt regisztrálhatjuk, hogy *kevesebb bérlőből többen lettek hátralékosok, s a hátralékos számlák száma éppen akkor nőtt igen dinamikusán – a periódus második felében –, amikor a lakbérek nem emelkedtek.*

Ez mára oda vezetett, hogy miközben a Díjbeszedő Vállalatnak havonta mintegy 230 ezer lakásban kellene beszednie a lakbért, aközben több mint 200 ezer rendezetlen lakbérszámlát is nyilvántart. (1984-ben mintegy 420

ezer bérlakásban szedték a lakbért, ekkor az ilyen elmaradt számlák száma havi átlagban 25 ezer volt. (Lásd az 1. és 2. sz. táblázatot.)

Egészében a havi lakbér-számlák száma tíz év alatt az 54 százaléka csökkent, miközben a hátralékos számlák havi átlagos száma közel a tízszeresére növekedett. 1984–1989 között megháromszorozódtak, majd három év alatt ismét háromszorosukra növekedtek a hátralékos számlák. A havi átlagos hátralékos összeg a Díjbeszedő Vállalatnál a 19-szeresére növekedett, holott a Vállalatnak 1993-ban lényegében ugyanakkora összegű lakbért kelle(ene) beszednie, mint 1984-ben.

1. táblázat

A lakbér-hátralékos tételek havi átlagos száma (ezer db)
1984–1993

	Tárgyhavi számlázás	Összes hátralék	Ebből jogüggyi	Tárgyhavi és halmozott	Ebből tárgyhavi	Halmozott	Ebből többhavi	Előző évi
1984	423	25	1	24				
1985	424	27	1	26				
1986	424	41	3	38	14	24		
1987	423	57	3	54	23	31		
1988	422	71	4	67	25	42		
1989	410	74	7	67	26	41		
1990	388	89	12	77	27	50	34	16
1991	327	162	8	154	43	111	82	29
1992	278	238	17	221	49	172	93	79
1993	227		14		39		83	

2. táblázat

A lakbér-hátralék havi átlagos összege (millió Ft)
1984–1993

	Tárgyhavi számlázás	Összes hátralék	Ebből jogüggyi	Tárgyhavi és halmozott	Ebből tárgyhavi	Halmozott	Ebből többhavi	Előző évi
1984	155	13	2	11				
1985	178	19	3	16				
1986	203	26	6	20	6	14		
1987	224	36	9	27	8	19		
1988	288	47	11	36	11	25		
1989	306	56	14	42	11	31		
1990	324	66	18	48	20	28	20	8
1991	276	125	26	99	31	68	51	17
1992	226	119	36	183	43	140	87	53
1993	166	246	51	195	26	169	49	120

A különböző hátralékfajták azonban lényegesen eltérő dinamikával növekedtek (ezt a nyilvántartás fokozatos kiépülése miatt csak részlegesen követhetjük nyomon). Az ún. tárgyhavi (egy havi) hátralékok száma nőtt a legkevésbé. Havonta átlagosan 40–50 ezer fővárosi háztartásnál nem szedik be a lakbért, vagy fizetéseketelenség, vagy a Díjbeszedő Vállalat működése

miatt. Ez 1993-ban havi 26 millió Ft lakbér kiesését jelentette. A tárgyhavi hátralékoknál mintegy kétszer nagyobb mértékben nőttek az ún. halmozott hátralékos számlák, ezen belül is nagyobb mértékben az ún. előző évi, vagyis hosszabb ideje ki nem egyenlített számlák. Ugyanez még kiélezettebben figyelhető meg a hátralékosösszegek időbeli alakulása esetében (lásd a 3. és 4. táblázatot).

3. táblázat

A lakbér-hátralékos tételek havi átlagos számának változása
(100=1984, 1986, 1990)

	Tárgyhavi számlázás	Összes hátralék	Ebből tárgyhavi és halmozott	Ebből tárgyhavi	Halmozott	Ebből többhavi	Előző évi
1984	100	100	100				
1985	100	108	108				
1986	100	164	158	100	100		
1987	100	228	225	164	129		
1988	100	284	279	179	175		
1989	97	296	279	186	171		
1990	92	356	321	193	208	100	100
1991	77	648	642	307	463	241	181
1992	66	952	921	350	717	274	494
1993	54			279			244

4. táblázat

A lakbér-hátralék havi átlagos összegének változása
(100=1984, 1986, 1990)

	Tárgyhavi számlázás	Összes hátralék	Ebből tárgyhavi és halmozott	Ebből tárgyhavi	Halmozott	Ebből többhavi	Előző évi
1984	100	100	100				
1985	115	146	145				
1986	131	200	182	100	100		
1987	145	277	245	133	136		
1988	186	362	327	183	179		
1989	197	431	382	183	221		
1990	209	508	436	333	200	100	100
1991	178	962	900	517	486	255	213
1992	146	915	1664	717	1000	435	663
1993	107	1892	1773	433	1207	235	1500

Az elmúlt tíz év alatt jelentősen megváltozott a lakbér-hátralékok belső szerkezete. A 80-as évek második felében még a hátralékok mintegy 40 százaléka egyhavi elmaradás (be nem szedés) volt, mára az ennél hosszabb hátralékok aránya a hátralékok több mint 3/4-ére növekedett, s egyre nő a régebbi hátralékok aránya. A hátralékosösszegek esetében jól nyomon követhető, hogy a fordulat itt is a 80-as és 90-es évek fordulóján következett be, azóta drasztikusan nő a hosszabb ideje elmaradt összeg aránya (1990 tárgy-

havi: 31%, halmozott: 69%, 1993 tárgyhavi: 13%, halmozott: 87%), az elmúlt négy évben a többhavi/előző évi hátralékok közötti 2/3–1/3 arány a hátralékos összegeknél megfordult (lásd az 5. és 6. táblázatot).

5. táblázat

A lakbér-hátralékos tételek havi átlagos számának
belső megoszlása (%)

	Tárgyhavi és halmozott együtt (ezer db)	Ebből tárgyhavi	Halmo- zott	Ebből többhavi	Előző évi
1984	24	100			
1985	26	100			
1986	38	100	37	63	
1987	54	100	43	57	
1988	67	100	37	63	
1989	67	100	39	61	
1990	77	100	35	65	68
1991	154	100	28	72	72
1992	221	100	22	78	54

6. táblázat

A lakbér-hátralék havi átlagos összegének belső megoszlása (%)

	Tárgyhavi és halmozott együtt (mFt)	Ebből tárgyhavi	Halmo- zott	Ebből többhavi	Előző évi
1984	11	100			
1985	16	100			
1986	20	100	30	70	
1987	27	100	30	70	
1988	36	100	31	69	
1989	42	100	26	74	
1990	48	100	42	58	71
1991	99	100	31	69	75
1992	183	100	24	76	62
1993	195	100	13	87	29

Évről évre megduplázódik az adott év decemberében még mindig be nem szedett, ún. előző évről maradt hátralékok száma és összege (bár decemberben természetesen az évközbéli, többhavi számlák dominálnak). 1993 decemberében 52 millió Ft egy évnél régebbi lakbér-hátralékot tartottak nyilván (1992 decemberében ez 24 millió Ft volt). 1993 decemberében már csak 208 ezer fővárosi lakásban szedte a lakbért a Díjbeszedő Vállalat, azaz szedte volna, mert ebből 45 ezer lakásban – különböző okokból – nem történt lakbérfizetés (22%!; négy évvel korábban, 1989 decemberében 3,7% volt).

Mindez azt jelenti, hogy míg 1984-ben a teljes ki nem fizetett lakbér-összeg (tárgyhavi és halmozott együtt havi átlag 13 mFt) az egy havi teljes lakbér-követelésnek a 8 százalékát tette ki, addig 1993 decemberében már másfél havi teljes lakbér-követelésnek megfelelő összeg nem volt kifizetve

(1993 decemberi lakbér-követelés: 154 mFt, teljes hátralék: 232 mFt). Ez az arány az egész periódus alatt folyamatosan romlik, azonban itt is az évtizedfordulón következik be a radikális romlás.

Az adott hónapban beszedendő lakberek versus be nem szedett lakberek közötti arány egyértelműen mutatja a fizetőkészség/képesség, illetve a beszedés „hibájának” alakulását. Azt mondhatjuk, hogy 1991-ig ez az arány ugyan folyamatosan, egyenletesen növekedett (évről évre, illetve a szezonálitást kiszűrve hónapról hónapra), de mindvégig egy rugalmasan alakuló „tűrési sávon” belül maradt. (Azt, hogy mi tekinthető „tűrési sávnak”, nem feladatunk megítélni.) 1986-ban havonta átlagosan a lakberek 3 százalékát nem szedték be (vagyis 97 százalék rendesen befolyt), 1990-ben ez már 6,2 százalék volt. A 90-es években azonban ez az arány drasztikusan megnövekedett, 1992-ben havi átlagban (!) a lakberek 19 százalékát nem szedték be. Kétségtelen, s ezt több mutatónál is nyomon lehet követni, hogy 1993-ban javultak a beszedési, hátralékos arányok, azonban egy olyan szinten, ahol már rendkívül komoly zavarokat eredményezhet a kintlevőség nagyságrendje (lásd a 7. táblázatot).

7. táblázat

A tárgyhavi lakbér-hátralékos tételek és összegek aránya
a tárgyhavi számlázott tételeken és összegeken belül (havi átlagos) (%)

	Tárgyhavi hátralék/ tárgyhavi számlázás (összeg) (%)	Tárgyhavi hátralék/ tárgyhavi számlázás (tételszám) (%)
1986	3,0	3,3
1987	3,6	5,4
1988	3,8	5,9
1989	3,8	6,3
1990	6,2	7,0
1991	11,2	13,1
1992	19,0	17,6
1993	15,7	17,2

Nem könnyű, s nem is feltétlenül megbízható a Díjbeszedő Vállalat nyilvántartásai alapján további számításokat végezni, azonban megpróbáltuk most is, tíz évre visszatekintve megnézni, hogy a bérlők teljes tömegéből milyen lakbérű lakásokra jellemző, hogy hátralékban maradtak. Itt több hipotézis is lehetséges: a) inkább az alacsonyabb lakbérű lakások lakói hátralékosak, mert azokban laknak az alacsonyabb jövedelműek, akik nem tudnak fizetni, illetve b) a magas lakbérű lakásokban lakók a hátralékosak, mert azt az összeget már a közepes jövedelműek sem képesek mindig megfizetni, illetve c) a megemelkedő lakbérű lakásokban válnak inkább hátralékosok az emberek, mert a váltást egy részük nem képes elég gyorsan „kivédeni”.

Ilyen formában egyik hipotézis sem igazolható a rendelkezésünkre álló statisztikai információk alapján. Feltételezésünk szerint tendenciaszerűen a következő történt: a 90-es évekig alapvetően az alacsonyabb lakbérű lakásokban lakók maradtak el a havi lakbérfizetéssel, miközben nőtt a lakbér, az

alacsonyabb jövedelműek ezzel nem tudtak lépést tartani. (Természetesen több más tényező is tükröződik a hátralékokban, ráadásul havi, évi átlagszámokról van szó.) 1984 és 1991 között 366 Ft-ról 844 Ft-ra emelkedett az átlagos lakbér, a tárgyhavi hátralékosok lakbérszámlái mindvégig ennél átlagosan 20–30 százalékkal alacsonyabb összegekről szóltak. Ezt követően a 90-es években ugyan valószínűleg tovább tartott ugyanez a tendencia is, azonban – feltételezésünk szerint – a bérlakás-privatizáció miatt jelentősen megnőtt az el nem számolt lakbérszámlák száma is, aránya is, ez viszont (az átlagszámok szintjén) dominánsan az átlag feletti lakbérű lakásokat érintette. Megnőtt a hátralékos számlákra jutó lakbér összege, miközben a lakbérek nem emelkedtek, sőt, a bérlakások lakbérátlagja jelentősen csökkent (1991: 844 Ft, 1993: 731 Ft az átlagos lakbér!). Ez utóbbi tendencia bizonyosan a magasabb lakbérű lakások eladásának a következménye, és alátámasztja előző hipotézisünket (lásd a 8. táblázatot).

8. táblázat

Egy-egy lakbér-hátralékos tételre jutó havi átlagos összeg (Ft)

	Tárgyhavi számlázás	Összes hátralék	Ebből jogügyi	Tárgyhavi és halmozott	Ebből tárgyhavi	Halmozott	Ebből többhavi	Előző évi
1984	366	520	2000	458				
1985	420	704	3000	615				
1986	479	634	2000	526	429	583		
1987	530	632	3000	500	348	613		
1988	682	662	2750	537	440	595		
1989	746	757	2000	627	423	736		
1990	835	742	1500	623	741	560	588	500
1991	844	772	3250	643	721	613	622	586
1992	813	500	2118	828	878	814	935	671
1993	731		3643		667		590	

Közüzeti hátralékok

A lakbérek és a közüzemi díjak teljesen eltérő módon változtak az elmúlt évtizedben. A lakbérek esetében a 80-as évek során egy visszafogott, fokozatos lakbéremelés valósult meg, amely nem tartott lépést a költségekkel, s megakadt a tulajdoni-szabályozási viszonyok átalakulásakor, a közüzemi díjak emelését viszont a politikai erők lényegében visszatartották ebben a periódusban, maradt az állami támogatás. (A lakbérek mögött is ott volt az állami támogatás a 80-as években, ennek megvonása mégsem generált a 90-es évek elején közvetlen lakbéremelést.)

A 80-as évek második felében a költség-infláció hatására egy-két szolid közüzemi díjemelésre ugyan sor került, azonban alapvetően megpróbálták megvédeni a lakosságot e hatásoktól. Egy-két területen időlegesen még nőtt is az állami támogatás (ártámogatás), holott már ezek csökkentéséről szóltak a viták. Jelentősen eltérítették egymástól az ún. termelői/fogyasztói, a nem-lakossági/lakossági árakat, visszafogták a felújításokat, fejlesztéseket stb.

Mindez egyenesen vezetett el a 90-es évek elején bekövetkezett „költségrobbanáshoz”, amikor egyrészt a korábbihoz képest jelentősen felgyorsult az infláció, másrészt a központi költségvetésen belül radikálisan megnyírbálták az ártámogatásokat. Ekkor az új politikai erők és a vállalatok az eltérő lakossági/nem-lakossági tehervállalást is megpróbálták korrigálni.

A tízéves periódus első felében az áram-, víz- és csatornadíjak nem, a gáz- és távfűtés díjak szolid mértékben változtak. A periódus második felében minden szolgáltatásnál több mint kétszeres, a víz- és csatornadíjaknál négyszeres díjemelésre került sor. (A kormányzat – a decentralizálás útján – megpróbálta továbbra is elkerülni e döntési helyzeteket.)

Mára a lakossági/nem-lakossági tarifák közelebb kerültek egymáshoz, vagy teljesen megszűnt a különbség. A belső kereszt-finanszírozás felszámolását a költségnyomás önmagában nem indokolja, a lakosság ún. költségérzékenységének a növekedése sem, ez inkább a különböző erőviszonyok kifejezője egy adott pillanatban (lásd a 9–12. táblázatot).

9. táblázat

Lakossági közüzemi díjak változása 1984–1994

	Áram Ft/kw	Gáz Ft/m ³	Távfűtés Ft/m ³ / év	Melegvíz Ft/vm ³ / hó	Víz m ³ /hó	Csatorna m ³ /hó
1984. 01. 23.					1,20	0,80
1985. 01. 21.		2,74	28,80	13,50		
1987. 07. 20.		3,24	34,20	17,40		
1989. 06. 01.		3,92	43,20	22,20		
1990. 01. 08.					5,70	4,40
08. 01.	2,45	5,10	61,20	31,50		
1991. 01. 14.					10,50	7,00
02. 01.	3,70					
06. 01.		7,82	104,40	53,40		
10. 01.				61,20		
1992. 01. 06.					13,50	9,50
08. 01.	3,70* 5,30	9,01	129,36	64,50		
1993. 01. 01.					19,80	17,70
01. 01.**		+6%	+6%	+6%	+6%	+6%
08. 01.***	+10%	+10%	+10%	+10%	+10%	+10%
Díjváltozás 1984 = 100						
1990	0	143	150	164	0	0
Díjváltozás 1990 = 100						
1994	200	210	236	226	400	432
Díjváltozás 1984 = 100						
1994	200	365	490	526	400	432

* Tömbtarifa bevezetése

** Áfa

*** Áfa

A lakossági díjak és a termelői árak változása
a Fővárosi Vízműveknél 1985–1992

	Lakossági díj Ft/m ³	Termelői ár
1985. január 01.	1,20	5,30
1990. január 08.	5,70	7,30
1991. január 14.	10,50	10,50
1992. január 06.	13,50	13,50

10. táblázat

A lakossági és a nem-lakossági díjak, az állami támogatás változása
a Fővárosi Csatornázási Műveknél 1985–1992

	Lakossági díj	Állami támogatás Ft/m ³	Nem lakossági díj
1985.	0,80	2,20	3,50
1989.	0,80	3,57*	4,50
1990.	4,40	0,80	5,20
1991.	7,00	-	7,00
1992.	9,50	-	9,50

11. táblázat

* A 3,70 Ft elvi támogatás 96,5%-át fizette ki az állam, ami ténylegesen 3,57 Ft/m³-nek felel meg.

12. táblázat

A lakossági és nem-lakossági díjak változása a Fővárosi Gázműveknél 1985–1992

	Háztartási Ft/m ³	Általános	Ipari teljesítménydíj Ft/MJ/h
		gázdíj	
1985. 01. 21.	2,74	7,570	3,264
1990. 08. 01.	5,10	7,480	4,964
1992. 08. 01.	9,01	12,104	8,024

Természetesen felmerül a kérdés, hogy a közüzemi szolgáltatások díjának ilyen nagymértékű emelkedése az elmúlt évek során mennyiben járult hozzá a közüzemi hátralékok emelkedéséhez. Azt várhatnánk, hogy egy-egy nagyobb díjemelést követően megugrik a hátralékosok száma, a hátralékok összege. Ezzel szemben – a rendelkezésünkre álló havi bontásos kimutatások szerint – *statisztikai eszközökkel nem állapítható meg közvetlen, szoros összefüggés a díjemelések és a hátralékok növekedése között.*

Ez a megállapítás ugyanakkor nem jelenti azt, hogy *nincs összefüggés* e két tényező között, azonban ennek mértéke közvetlenül ezen adatok alapján nem állapítható meg. Hiába szűrjük ki a fogyasztás (terhelés) szezonjellegét, illetve tesszük ugyanezt a beszédre vonatkozóan, hiába vesszük figyelembe

annak havi-kéthavi jellegét, hiába kalkulálunk azzal a ténnyel, hogy a díjemelésekhez képest „elcsúsztatva” jelenik meg a fizetési kötelezettség – csak annyit tudunk megállapítani, hogy *az elmúlt években a díjemelésekkel párhuzamosan folyamatosan és jelentősen nőttek a közüzemi hátralékok.* Valójában még ez a sommás állítás is némi finomításra szorul. Azt mondhatnánk, hogy a hátralékok szintje évről évre egyenletesen „új növekedési pályára” áll, e fő tendencia azonban még így sem teljesen igaz.

Az elmúlt három év – sarkítva azt mondhatnánk, hogy a díjemelésektől relatíve függetlenül – három különböző dinamikát mutat. 1991-re a korábbi éveket folytató „egyenletes” hátraléknövekedés a jellemző. 1993-ra lényegében a „stagnálás” jellemző, ami annál inkább figyelemre méltó, mert a lakossági terhek nem csökkentek, hanem tovább növekedtek, s a hátralékösszegek stagnálása egy magasabb egységár-szinten valósult meg, vagyis valójában jogosan hátralékszinget csökkenésként is értékelhetjük az 1993. évi fejleményeket. A tényleges „hátralék-robbanás” 1992-ben következett be. Ebben az évben a hátralékok minden szolgáltatásnál több léptékkel magasabb növekedési pályára álltak – ehhez képest stagnált a szint a következő évben. Továbbra sem tekinthetünk el attól a magyarázattól, hogy ebben az időszakban a városi lakosság terhei jelentősen megnövekedtek (nemcsak a közüzemi díjemelések által), azonban arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy egyrészt a Díjbeszedő Vállalatot éppen ebben az évben alakították át részvénytársasággá (melynek konfliktusairól korábban már szoltunk), ez feltehetően sokat megmagyaráz a vállalat időleges „lerobbanásából” (vagy éppen „lerontásából”), másrészt a vállalat ez év augusztusában tért át több szolgáltatásnál az egyhavi beszédre.

Az egyhavi beszédre való áttérés olyan hátralék-emelkedést vont maga után, amelyről a korábbi (egyenletesen növekvő) szintre való visszatérés ma nem látható. Az átalakulás előtt (alatt) álló vállalat lényegében felkészületlen volt erre az átállásra, s ez súlyos „üzemzavarok” formájában jelentkezett. Ehhez a rendszerhez több ember kell, akiket legalább minimálisan ki kell képezni a feladatokra, s új szervezési, feldolgozási stb. feladatokat kell (kelllett volna) megoldani. Ez, nagy erőfeszítésekkel – és a privatizálás lebonyolításával – csak késve, 1993-ra sikerült. (Csak egy adalék a vállalat 1992-es helyzetéről: az év során felvett 1200 dolgozó közül 900 fő még az évben kilépett.)

Ugyanakkor az egyhavi beszédre való áttérés, némileg megkésve ugyan, de azt a célt szolgálta, hogy a megemelkedett rezsizsámlák ne duplán terheljék a lakosságot kéthavonta, másfelől a szolgáltatók ne két hónappal elcsúszva, hanem korábban jussanak az adott havi szolgáltatás ellenértékéhez. A történeteket úgy is értelmezhetnénk, hogy *1992 közepén a szolgáltatók egy hónapos „hitelezést” meg akartak vonni a lakosságtól, azonban a lakosság (és a végrehajtásra hivatott beszédési rendszer) cca. félhavi megvonást „kivédett” – legalábbis időlegesen.*

Más oldalról ez azt jelenti, hogy a hátralékos statisztikák ugyan egyre drámaibb képet mutatnak (hiszen ezek mindig a beszédendő és a ténylegesen beszédett díjakat állítják szembe), valójában azonban a hátralékokkal (időleges kintlévőségekkel) együtt is csökkent az egyhavi beszédre való áttérést

követően a szolgáltatók „hitelezése” a lakosság felé. További jelentős „hitelezés-csökkentést” jelentenek azok a kísérletek, melyek előfizetést céloznak, még ha a hátralékok (ehhez képest) esetleg nőnek is.

A domináns lakossági reakció az árak (díjak) megemelkedésére nem a hátralékban maradás volt, hanem a fogyasztás-csökkentés – ott, ahol erre volt lehetőség. Ez lényegében az áram- és a gázfogyasztás területe. Sem a távfűtés, sem az ivóvíz, sem a csatorna „fogyasztása” esetén lényegében nincs mód ilyen csökkentésre. A háztartások átlagos felszereltségének, komfortosságának javulása ellenére lelassult a lakossági áram- és gázfogyasztás növekedése, sőt, csökkenési tendenciák figyelhetők meg. A „védekezésnek” ez a valóságos terepe. Látnunk kell azonban, hogy ez komoly gondot okoz a szolgáltató vállalatoknak, mert a költségeik legnagyobb hányadát ugyan az „anyagköltségek” jelentik (átvett áram, gáz), nem lehet azonban elhanyagolni a vállalatok egyéb rezsiköltségét sem. Ezt is figyelembe véve a szolgáltatókat érzékenyen érinti az értékesített mennyiség csökkenése, ez árbevételüket csökkenti, ugyanakkora vagy növekvő rezsiköltségek mellett. Ezzel csökken az eredményességük, melynek kompenzálása az árak (díjak) újabb emelésében teszi érdekeltté a vállalatokat. Ezen a ponton viszont már felmerül az árrugalmasság kérdése: csökken-e, s mennyire a fogyasztás (árbevétel) az újabb áremelés hatására.

Csak 1992 végéig áll rendelkezésünkre olyan kimutatás, melynek segítségével az eddig tárgyalt lakbér- és közüzemi díjhátralékok egymáshoz viszonyított arányairól is képet kaphatunk (beleértve az áram-hátralékokat is). Ez alatt a szűk két év alatt is érzékelhetően átrendeződött a hátralékok belső struktúrája. 1991 januárjától 1992 októberéig az összes kintlévőségen belül 20 százalékról 10 százalékra csökkent a hátralékos lakbérek összegének részaránya. Ez alatt az idő alatt ugyan megduplázódott a lakbér-hátralékok összege is, azonban – az ismertetett okok miatt – a közüzemi hátralékok összege több mint a háromszorosára növekedett. Az összes többi (közüzemi) lakossági hátralék-összegeen belül meghatározó az áramdíj-hátralékok cca. 50 százalékos súlya. Ez a súly fokozatosan csökkent, elsősorban a gáz- és távfűtési díjak hátralékának gyorsabb növekedése miatt. A hátralékok egészét tekintve is a legjelentősebb fejlemény, hogy egyhavi kiszámlázáshoz (lakbér és közüzemi díj követeléshez képest) a teljes kintlévőségek aránya évi átlagos szinten is 1/3-ról 70 százalékra nőtt. A folyamatos növekedés mellett a „fordulat” egészében is 1992 augusztusában következett be, azóta a hátralék meghaladja a teljes megfizetendő egyhavi összeget. (Lásd a 13. táblázatot).

13. táblázat

Lakossági hátralék a Díjbeszedő Vállalat nyilvántartása szerint (millió Ft)

1992	jan.	febr.	márc.	ápr.	máj.	jún.	júl.	aug.	szept.	okt.
Lakbér	153	165	170	190	217	227	232	252	272	252
Víz-csat.	53	61	67	79	79	93	99	112	124	97
Áram	509	599	601	633	712	710	702	911	983	987
Gáz	170	209	262	300	359	352	406	515	529	480
Távfűtés	171	210	227	220	187	196	202	249	289	284
Melegvíz	65	77	90	94	101	109	123	165	178	100
Víz	61	99	104	114	136	144	165	193	222	218
Csatorna	25	37	39	53	59	69	75	89	101	93
Egyéb	41	45	46	49	53	52	55	69	75	88
Összes hátr.:	1249	1502	1606	1733	1904	1950	2057	2555	2773	2600
Ebből tárgyhavi	348	412	394	464	537	513	518	808	825	434
jogügyi	89	96	99	98	111	115	121	125	141	154
akció										
csoport									151	1119
Összes számlázott:	2806	2891	3482	3304	3037	2634	2200	3342	2234	2374

Lezárás helyett

Akár a közkeletűnek tekinthető „fizetési morál romlása” előfeltevést, akár a szociális magyarázatként felmerülő „elszegényedés” verziót vizsgáljuk, a statisztikai és vállalati elemzés alapján megállapítható, hogy legalább ilyen súlyú egyéb tényezők is találhatók a közüzemi hátralékok elmúlt tízéves dinamikus növekedésének a hátterében.

Magyarázó tényezőként ott találjuk a pénzbeszedés alacsony hatékonyságát, a nem megfelelő érdekeltségi rendszert, a tradicionális normákat, az elmaradott technológiát, a racionálisan, de egyedülálló módon centralizált információs-nyilvántartási rendszer nagy hibahatárait, és nem utolsósorban a gazdasági szereplők és szerepek radikális újrendeződésének „átállási veszteségeit” a periódus második felében.

Az eladósodás, a belső adósságok igen gyors halmozódása „benyomult” a hazai makro- és mikrogazdasági szereplők „háztartásába”, viszonyrendszeribe, konfliktusaiba. Az „eladósodott társadalom” nemcsak a közgazdászok, hanem a szociológusok számára is feladja a leckét, hogy a gazdasági válság és átmenet e jelentős társadalmi jelenségének sajátosságait, átrendező hatásait, természetrajzát minél pontosabban feltárjuk, és azt is nyomon kövessük, hogy a hitelcsapdák végén vagy a kitörés, a „konszolidáció” folyamán társadalmi értelemben kik fizetik ki ennek az árát.

Azonban az ezzel kapcsolatos jószándékú szociálpolitikai intézkedések is csak diszfunkcionálisak lehetnek, ha kiindulási alapként fenntartások nélkül elfogadják ún. szociális problémának azt is, ami valójában csak részben az, s nem kis részben a meglévő gazdasági koordináció hiányosságainak, a gazdasági szereplők érdekkonfliktusainak, az intézmények hiányának, parciális érdekérvényesítésének vagy szervezetlenségének a megnyilvánulása.

A „Phare Democracy” program keretében lehetőség nyílt arra, hogy 1995 második felétől kezdve egy éven át az ESÉLY négy nemzetközi mellékletet jelentessen meg. A kiadványt az Európa Tanács Európai Emberi Jogok Alapítványa támogatja. A pályázatot a francia „Solidarité Est-Uest”, a román „Societate Timisoara”, a cseh „Association Pro Pomoc Uprichlikum”, a belga „Operation Village Roumains International”, és a „Hilscher Rezső Alapítvány Esély folyóirata” együttesen nyerte el.

A következő évben hat nyelven, 6000 példányban (1000 cseh, 1000 román, 1000 francia, 1000 magyar, 1000 szerb–horvát és 1000 angol) egy kb. 60–70 oldal terjedelemben megjelenő folyóiratot adunk ki, amelyet egy nemzetközi szerkesztőbizottság szerkeszt. (Az Esélyt Lévai Katalin képviseli.)

Tematikus számok kiadását tervezzük a legaktuálisabbnak tekintett szociális és politikai kérdések, mint pl. a kisebbségek helyzete, az állami és a civil szervezetek viszonya, a civil társadalom érdekképviselése, az ifjúság jelene, jövője stb. körében. A fenti alapítványok által kiadott folyóiratok szellemiségét és a szerkesztőségek vezető tagjait megismerve úgy gondolom, hogy nagy érdeklődést kiváltó számokat adunk majd közre. A kiadványokat szeretettel ajánlom mindenki figyelmébe.

A szerkesztő